

IVÁNYI KÁROLY*

PERSPEKTÍVÁK ÉS DILEMMÁK EURÓPAI UNIÓS CSATLAKOZÁSUNK KÜSZÖBÉN

Az Európai Unióba történő belépésünket, a korábbi csatlakozási és gazdálkodási feltételektől, az integrációs alapelvek egységes érvényesítésétől korszakformálón is eltérő, új típusú feltételek melletti csatlakozásnak tekinthetjük majd. A támogatási alapok, valamint az ún. „szabadság” és egyéb döntéshozatali jogok, lehetőségek számunkra hátrányos megkurtítása, újabb és újabb védzáradékok beiktatása, az esélyegyenlőség, a versenyhelyzet eddigi játékszabályainak részleges módosítása ugyanis, magának az integrációnak jellegét, működési mechanizmusát is megváltoztathatják. Torzíthatják érték- és érdekrendszerét, homogén fejlődést ígérő hatásait. Nem lenne célravezető viszont, ha az Unió két csoportra, a szerzett jogok, kiváltságok rendszerét maguknak fenntartani, illetve ezeket teljes joggal ugyanúgy megszerezni kívánó és ezáltal állandó feszültségeket is generáló országok csoportjára szakadna. Egy azonban bizonyos, ideje, ha mi is átértékeljük azon korábbi meggyőződésünket, hogy tagságunk már rövidebb távra is sokkal több előnnyel, mint hátránnyal, drasztikus erőforrás kiegészítéssel, pótlással jár. Ennek alapján kell előkészítenünk beilleszkedési stratégiánkat, nyomatékossítani fejlesztési céljainkat és eszközeinket.

Az európai államok egységesülésének – az eredeti cél: a kontinens tartós békéje és szilárd biztonsága, a globális jólét és kiegyensúlyozott fejlődés elérése – nincs érdemi alternatívája.

De elgondolkodtató, milyen lesz az Unió a soron következő, majd a további csatlakozások után? Nyilván nem olyan, mint eddig, egyfajta közös piac, egységes,

* BGF Európai Tanulmányi Központ és a BGF Külkereskedelmi Főiskolai Kar Európai Unió intézeti tanszék vezetője, főiskolai tanár, C. Sc.

vámunióval védett gazdasági térség, hanem, közös gazdasági és társadalompolitikai célokkal, közös pénzzel, az élet minden területére kiható közös irányítási elvekkel, egyre mélyülő politikai integráció is. De milyen módon válik azzá? A fejletlenebb tagállamok, fejlettekbe történő részleges, vagy teljes gazdasági beolvasztásával, vagy, az eredeti céloknak és akaratnak megfelelően, az erős gazdaságú, önrendelkező nemzetek egyesülésével, amelyek érdekeik által is vezérelten, szuverenitásukról meghatározott mértékű, önkéntes lemondásokkal erősítik azt? Az újonnan belépők számára ezért koránt sem mindegy, milyen lesz már rövidtávon is az Európai Unió szerkezetének, működésének jellege.

EGY TARTÓS KETTŐSÉG ELKERÜLÉSÉNEK ÉS A KÖZÖS ÉRDEKEK MEGJELENÍTÉSÉNEK KÖVETELMÉNYE

Az Unió középtávon is várható anyagi lehetőségei, valamint az érdekérvényesítő képességek nagyon is eltérő különbözőségei következtében, egyelőre a kettős jellegű formák, irányítási mechanizmusok megerősödésére számíthatunk. Ilyen módon a mindenre kiterjedő jogok és lehetőségek csak egy bizonyos kör, egy ún. belső kör országai számára lesznek adottak, az újabbak (a mindenkori újak) a történelmileg elmaradottabbak, az egyenjogú integrációra csak részlegesen megérett, egy másik kör számára pedig, – ha átmenetileg is – de részlegesen maradnak. De milyen körülményeket kell egyértelműsíteni, milyen feladatokat kell megoldani e kedvezőtlen helyzet, perspektíva feloldásához, megszüntetéséhez?

Az EU – figyelemmel a három erőterre szakadt világ társadalmi-politikai helyzetére, a nehezen prognosztizálható ázsiai és közel-keleti, valamint az ún. észak-déli viszonyokra –, nyilvánvalóan elsősorban politikai akaratból nyitja most meg kapuit, egyszerre 10, a centrumtól, a jelenlegi tagoktól, s egymástól is meglehetősen eltérő, heterogén gazdasági fejlettségű ország előtt. A most csatlakozók összetített jövedelmei pl. egyedül Hollandia hasonló mutatóit sem érik el. Az egy főre eső átlagos GDP-jük a mostani tagok átlag 50%-a körül mozog, s ami még kedvezőtlenebb, az unió átlagát csak két ország, Ciprus és Szlovénia közelíti meg (80%, ill. 70%). A népesség és a terület szempontjából messze legnagyobb csatlakozó ország Lengyelország, egy főre eső jövedelmeivel csak Litvániát és Lettországot utasítja maga mögé. Gazdaságaik tartós egyensúlyzavarokkal, deficitesebb külgazdasági és államháztartási mérlegekkel rendelkeznek, a külső impulzusokra való reagáló képességük rugalmatlan. Az előttünk álló bővítés azonban abban is különbözik az eddigiektől, hogy mostanáig olyan országokat vettek fel, illetve integráltak, amelyek történelmileg szövetséges politikai és katonai körhöz tartoztak, nálunk fejlettebb társadalmi kohéziójú, demokráciájú országok voltak. Követték az alapítók eredeti érdekeit és céljait, – a francia-német történelmi megbékélés és az ezen alapuló nyugat-európai biztonság, szabadpiaci gazdasági jólét elérését – és egységesen akarták és élvezhették a jobbára egyoldalú kiváltságokban, kölcsönös segélyezésekben tetest öltött eszközrendszerük fenntartását, illetve következményeit. Nyilvánvaló, hogy a változó világgazdasági (globalizálódó) és politi-

kai körülmények között – s nem csak az új tagok miatt – ezen érdekek a korábbi módokon már nehezebben védhetők, illetve érvényesíthetők, valamilyen módon történő biztosításuk azonban továbbra is elsőrendű feladat. Ez számunkra „rossz hír” annyiban, hogy jelzi a csatlakozás körülményeit, jellegét is illető lényegi hangsúlyeltolódásokat és sejteti további feltételek újabb prioritások megjelenítését, lényegében egy új verseny kibontakoztatásának körvonalait is.

Kérdés, hogy a megkülönböztetések tartós fenntartásáért, egyes kiváltságok megőrzéséért az irányadó körök, az alapelvek feladásáig is elmennek-e? Feltételezhetően nem, de egyoldalú érdekeiket a jelentősebb országok, régiók gazdasági szerepének és befolyásának újra-definiálásával, egy ideig még biztosítani tudják.

Az EU most nyilván abból indul ki, hogy a belépéseket követően, eddigi rendszerével nem válhat a tagok közötti feszültségek előidézőjévé, még kevésbé régebbiek konzerválójává, az újak gazdasági ágazatai közötti egyenlőtlen jövedelmi viszonyok generálójává és legkevésbé strukturális veszteségforrások – mint pl. az új tagok mezőgazdasága – finanszírozójává. Nyilván nem akarja, hogy a gabona-termelő parasztgazdák egyes új tagországokban a más szektorokban alkalmazottak jövedelmei többszörösét, sőt nyugati kollégáik bevételeit – rosszabb termelékenységük ellenére is – megközelítsék, vagy elérjék. Célja feltehetően sokkal inkább az, hogy a közösség érdekeit szolgáló tényleges gazdasági eredmények figyelembe vételével, a valóban sikereseket, a megfelelően korszerűsítőket, minden erővel – ha kell, új alapok képzésével is – támogassa.

Annak ellenére, hogy ma még nem látni tisztán az Unió végleges szabályozási kereteit és nem világos, hogy a nemzeti szuverenitásból mit kell majd az egyes országoknak feladni, meddig és hogyan működhet ez a most kibontakozó kettős szabályozású rendszer, abban biztosan lehetünk, hogy a XXI. század globalizálódó világa erőterébe csak úgy lehet sikeresen belépni, ha a tagországok homogén egységesülést alkotnak, ahhoz pedig külön-külön is erős belső nemzeti gazdasággal és kohézióval rendelkeznek. Mindezek mielőbbi megvalósulása azonban, elsősorban a meghatározó kör, az Unió világgazdasági erejét jelentők érdekeitől függ. Amíg ezek az érdekek – pl. az Unió egész mezőgazdasága szempontjából – nem válnak egyértelművé, valószínűtlen, hogy az alapító országok, a lemondás, a többletfinanszírozási terhek vállalásának bármilyen változatát is elfogadják. Ez a külső kör országai számára pedig azzal a veszéllyel járhat, hogy egyoldalú, diszharmonikus fejlesztésre kényszerülnek. Egyes termelési tényezőiket jobban, hatékonyabban kihasználhatják ugyan, de a munkaerő állományukban komoly feleslegek, robbanásszerű zavarok jelentkezhetnek, ha még nem is tudjuk, mely foglalkozások, ágazatok és régiók lesznek a csatlakozás igazi nyertesei vagy vesztesei? Nyilvánvalóan Magyarországon sem egyenlő eséllyel indul a csatlakozás felé egy több nyelvet beszélő, informatikailag is felkészült fiatal mérnök, orvos, vegyész, vagy közgazdász, mint egy középkorú betanított, vagy segéd-munkás, egy eszközhiányos parasztgazda, versenyképtelen körülmények között élő kis- vagy középvállalkozó.

Az eredeti elveken nyugvó integráció tulajdonképpen egy olyan egyesülési folyamat, ahol a részek egészé formálódnak, működésük összehangolódik. De a részek összekapcsolódása és zavartalan működése nagyfokú megegyezést, megközelítő fejlettséget és versenyképes struktúrákban való rendeződést is igényel. Ez a tényleges integráció előfeltétele. Kétségtelen itt vannak még a legnagyobb hiá-

nyosságaink, ezért, elsősorban is, mindent meg kell tenni a szektoronkénti lemaradásaink egyértelmű tisztázása, a versenyhelyzet javítását szolgáló specifikus feladatok megjelölése érdekében.

Sokszor és sokféle megközelítéssel beszélünk a direkt támogatások elmaradásáról, a regionális programok megvalósításának akadályairól. De kevesebbet beszélünk arról, hogy mi történhet pl. a mezőgazdaságban a teljesen szabad verseny megindulásakor mindazon termelők termékeivel, amelyek konkurensei ma kvótázva és többnyire magas vámtételekkel érkeznek az országba. Mi történhet pl. a fűszerpaprika termelőkkel, ha a spanyol paprika, kitűnő minőségben nem 42%-os, hanem 0%-os vámtétellel érkezik az országba. Ha az Unió, – mint várható – a balkáni nem tag országokkal is szabadkereskedelmi megállapodást köt, akkor ugyanezen termék (termékek) még olcsóbban kerülhetnek a magyar piacokra. Hasonlóan el kell gondolkozni pl. az alma (primóráru) termelők jövőbeni lehetőségeiről is, hiszen köztudott, hogy az alma jó részét csak léalmának tudják eladni, a rentabilitáshoz az államtól kilónkénti jelentős forint támogatást kérve. Ez viszont a belépés után már tiltott lesz és nemzeti forrásokból is csak akkor tudunk a termelők segítségére sietni, ha az az Unió „guide lines”-ban rögzített fejlesztési szempontjaival is megegyezik.

Más jellegű, de hasonlóan érdekbevágó fontosságú lehet számunkra a változó exporttámogatási rendszer hatása is. Elképzelhető, hogy húsexportunk fenntartása érdekében, mi a sertéskarajra szeretnénk a támogatást megszerezni, de a többségi döntések alapján, más országok más húsrész exporttámogatását szavazzák meg. De említhetnénk még a bort, tejet, tejtermékeket is előállító gazdákat, akik számára már most kéne – egyenkénti felmérések alapján – helyzetüket tisztázni és ennek alapján a felkészülési támogatásokat biztosítani.

Ellenkező esetben, az unión belül számunkra nem kívánatos tagozódás mehet végbe, a centrum-periféria működése klasszikus példája nyomán. Ez pedig nem csak első-, vagy másodrendűségi különbségeket idézhet elő, hanem konzerválhat is, rendkívüli módon akadályozva a minden területen történő homogén felzárkózást. De ha elfogadjuk, hogy egy lánc tényleges erejét, a leggyengébb láncszem – ez esetben láncszemek – határozzák meg, akkor el kell fogadnunk azt is, hogy az Uniónak visszaesésünk, a vártnál lassúbb fejlődésünk semmi esetre sem lehet érdeke, mivel mindez világgazdasági pozíciói gyengülését, hivatalos valutája nagyobb arányú értékvesztését, újabb európai társadalmi feszültségcöccok keletkezését is eredményezheti. Az Unió természetesen erős tagállamokat szeretne, akik mind az Unión belül, mind kívül érvényesíteni tudják és akarják céljaikat, törekvéseiket. Társadalmi intézményrendszereik szerteágazóan fejlődnek, önálló jövedelemteremtő képességük biztosítható. Ilyen módon az újonnan belépők törekvéseit – különösen ha azok önerőre, saját kezdeményezésre, gazdasági alapjaik és a közös uniós célok megerősítésére irányulnak, támogatni is fogják

A eddigi csatlakozási példák alapján, – az ismert alapokból – belépésünkkor most megközelítően 4 milliárd eurót kellene hazánknak juttatni, amivel szemben kb. 1,2 milliárd euró befizetési kötelezettség állna. De mivel ez előbbi elmarad, joggal felvethető, hogy a kötelező befizetések egy részét – mondjuk a GDP arányos kötelezettségek felét, kb. 60%-át ne kelljen közvetlenül a Közösségi kasszába befizetni, hanem – az új tagországok belső együttműködését is jobban segítő – az Unió céljaival is harmonizáló fejlesztési programok finanszírozására fordítani.

Amilyen mértékben növekednek később a támogatások, olyan mértékben csökkenhetne ez a visszatartott arány is. Ilyen módon a tagság perspektivikus előnyei már rövidebb lejáróban is érezhetővé válhatnak.

Csak ilyen módon válhat az integráció számunkra is a termelési tényezők árainak, vagyis a bérek, a kamat, és a profit kiegyenlítésének a színterévé. A jelenlegi 15 tagország tapasztalatai alapján, a termékek árait illetően – legalább is tendenciájában – ez valószínűleg meg. De a bérek, vagy a kamatok kiegyenlítése, nyilvánvalóan más törvényszerűségeknek, akaratnak engedelmessé válik. Ez pedig a fejlettebb országok esetében fontos, figyelembe veendő körülmény. Az Unióban az egyesülés eddigi próbáját vizsgálva, a fejlettségi színvonalak közeledése és a különbségek fokozatos eltűnése lassú, de tapasztalható jelenség. Bizonyos értelemben a tényezőárak közelítése feltételezi is az általános gazdasági színvonalak kiegyenlítését, hiszen ha mögötte a termelékenység színvonalak közelítése áll, az egyúttal a fejlettségi szintek azonosságát is eredményezi. Ebben az értelemben a fejlettségi színvonalak különbségének eltűnése az integráció egyenes következménye.

Ez pedig a mi legnagyobb perspektívánk az Európai Unióban, ha nem feledkezünk meg dilemmáink kapcsán arról a fontos feladatsorról, hogy mit kell tennünk az előfeltétel biztosítása, a tényleges integráció érettség elérése érdekében.

FEJLESZTÉSI LEHETŐSÉGEK, SZERVEZÉSI FELADATOK

Tekintettel arra, hogy az uniós csatlakozás után olyan pénzeső semmiképpen sem hull Magyarországra, amellyel az évtizedekig elmaradt – főként infrastrukturális – beruházásokat és a hazai vállalkozásokon alapuló, elsősorban exportorientált ipari és mezőgazdasági fejlesztéseket egy csapásra meg tudnánk oldani, jól felfogott érdekünk, hogy gazdaságunk mindazon szereplőit kiemelten támogassuk, amelyek eddigi eredményeik és hagyományaik alapján, egyenjogú, kötöttségek nélküli, de nem feltétlenül egyenrangú (erejű) partnerként vesznek majd részt az unió piacain.

Történelmi hagyományainkra építve és a világpiaci feltételek várható alakulását is figyelembe véve, elsősorban az alábbi ágazatok termékcsoportjaira lenne célszerű a fejlesztési és export támogatási tevékenységeket koncentrálni: a professzionális informatika, híradástechnika, élelmiszeripari és mezőgazdasági gépgyártás, orvosi, geodéziai és geofizikai műszerek gyártása, egészségügyi készülékek, kórházfelszerelések, gyógyszerek, fényforrások, textilruházati cikkek, cipő és bőripar, speciális élelmiszeripari és faipari termékek termelése és az ún. „hungarikumok” területe. Talaj, csapadék hőmennyiségi és napfényviszonyaink lehetőséget biztosítanak a fehérjetermelés alapját képező szálal és erőtakarmányok, zöldség és gyümölcsfélék, magas csiraképeségű vetőmagvak termelésére. Adottságainkból következik, hogy szelektív támogatásokkal ki lehet választani azokat az ágazatokat, amelyek a kívánt mértékben, – az EU minőségi előírásait is betartva – tudják ellátni a hazai szükségleteket és egyben exportképes termeléssé is fejleszthetők. Ebből származhat ugyanis az uniós csatlakozásunk legnagyobb haszna és nem abból az egyelőre évenkénti 400 milliárd forintnyi közösségi támo-

gatásból, amelyet a kórházaktól, az iskoláig, út-vasút építésektől az egyes régiók, illetve mezőgazdasági termelők direkt támogatásaként, az agrárium fejlesztésére használhatunk.

De már most fel kell hívni a figyelmet arra, hogy a direkt mezőgazdasági támogatások mértéke és elosztási mechanizmusa, feltehetően 2007-től alapvetően változni fog. E dátumtól ugyanis – habár ezek még tervek – a legnagyobb üzemméretű termelők sem részesednének évi 300 000 euró összegnél nagyobb segítségben, míg a legkisebbek 5000 euró körüli összeget kapnának. Mezőgazdasági fejlesztési stratégiánkat tehát komplex módon kell kezelni, átgondolni és kidolgozni. A mezőgazdasági kis- és középtermelők számára az értékesítési, közös vállalkozási és mindenek előtt, az unióval szembeni kötelezettségek teljesítése érdekében, adminisztratív teendőket is ellátó szervezeteket kellene állami segítséggel is létrehozni. A szervezetektől történelmi okokból is irtózó gazdáknak meg kell érteniük, hogy ezek az ő szervezetéseikből létrejövő, térítésmentes állami támogatásokból meginduló szövetségek a szállítási, értékesítési, reklámozási tevékenységek racionális kezelésében, költségeik megtakarításában játszhatnak fontos szerepet és segítenek a mindenkori uniós előírások megismertetésében, az információk áramoltatásában.

Osztóközgazdászok már évekkorábban kiszámolták, hogy hazánk a csatlakozást követő 9 esztendőben összesen több, mint nyolcszázaléknyi integrációs növekedési többletet várhat. A többletnövekedésből azonban még két százalék sem származik az uniós támogatásokból, a többi a szabad kereskedelemből és az egységes piacon való versenyből fakad. Ezért fontos a magyar kis- és középvállalkozók megerősítése és versenyképességének javítása.

Segíteni kell, hogy a kisvállalkozásoknak megfelelő munkaerő álljon rendelkezésre, a piacra jutás érdekében pl. pályázatokon keresztül anyagilag is támogatni kell a vásárokon való részvételüket, az elengedhetetlen marketing munkát. Az exportbiztosítás révén szavatolni, hogy a vállalkozó pénzéhez jusson, kamattámogatással pedig olcsóbbá tenni a hitelfelvételt. Olyan központi programokra van szükség, amelyek a kisvállalkozásokhoz eljuttatják az informatika vívmányait, az informatikai kultúrát is.

A versenyhelyzetünk értékelése kapcsán, sokan és sokféle módon taglalják a hazánkban dolgozó transznacionális vállalatok helyzetét is. Aggódnak, hogy eddigi adókedvezményeik nem eurókonformak és ha ezek a kedvezmények megszűnnek, elmennek hazánkból. Ez bizony legalább a foglalkoztatottak 25%-át, a GDP magas arányát, s így az egész gazdaságot, társadalmat is súlyosan érintené. Brüsszel valóban minden közvetlen támogatást tilt, de számtalan más úton segíti is a vállalkozásokat. Ezeket a segítségeket mi is biztosíthatjuk, de mindenképpen óvni kell a szerzett jogokat is. De nem válhatunk uniós taggént bérmentekateleppé sem, mert ezekkel az eddigi kedvezményekkel ellenére sem jutottunk kiváltságosabb helyzetbe. A multinacionális vállalkozások sokszor nagyobb támogatást kaptak, mint a hazai vállalatok, még is szigetszerűen működnek, nem integrálódtak és nem vállaltak megfelelő szerepet az ország működési fenntartásában sem. A csatlakozás az új kihívások szempontjából egyáltalán nem érinti őket, hiszen már most is uniós piacra szállítanak. Elvárható tehát, hogy a védelemért, s a többi kedvező körülményért, a belső kohézió megerősítéséhez a jövőben jobban hozzájáruljanak.

Legnagyobb problémánk mindazonáltal, a versenyképesség fenntartásához nélkülözhetetlen minőségi igényeknek való megfelelésben rejlik. Napjaink világában egy társadalom versenyképessége a tanulásra, az innovációra való képességen nyugszik. Ehhez elsősorban a gyakorlatorientált képzés infrastrukturális és egyéb feltételeinek a fejlesztése a feladat. Szükséges az alap kutatások szelektív, a legfontosabb – műszaki irányultságú – tudományos műhelyek kiemelt támogatása.

KÜLGAZDASÁGI LEHETŐSÉGEK

A világkereskedelem volumenének növekedési üteme a 90-es években, évi átlag 6% körül alakult, így az évtized folyamán több mint 60%-kal emelkedett. Bővülése azonban az időszak első felében gyorsabb, míg a másodikban lényegesen lassabb volt. Az ütemcsökkenés ellenére mindentűnt erőteljesen nőtt az exportnak a GDP-hez viszonyított aránya, a fejlett országok átlagában 25, míg a fejlődőkben megközelítően 40%-ra emelkedett. Hazánkban 2000-ben már a GDP értékének 50%-át is meghaladta. A világkereskedelem értékvizsgálata pedig azt mutatja, hogy folyó áron a másfélszeres növekedést is elérte. Ezen belül a fejlődő országok világkereskedelme kétszeresére, a fejletteké másfélszeresére, a kelet-közép európai országoké pedig – lényegében a csatlakozóké – csak 1,2-szeresére nőtt.

Magyarország eredményei ugyanakkor kiemelkedők: 1980 és 2001. között az import 3,5-szörösére, az export pedig 3,1-szeresére emelkedett. Igaz, a növekedés oroszán része az 1996-2000 közötti időszakra esett, amikor értéke lényegében megduplázódott és elérte, illetve meghaladta a 30 milliárd dollárt. A világkereskedelmi viszonylati struktúrája viszont érdemben nem változott, erőteljesebb elmozdulást is csak az ázsiai országoknál tapasztalunk. A fejlett országok csoportján belül az USA részaránya 15%-ról 17%-ra emelkedett, az EU aránya (a külső kereskedelemben) végig 20% körül állandósult. Jelentősen emelkedett viszont az ázsiai országok súlya, 17%-ról 23%-ra, kissé nőtt Latin-Amerikáé, míg Afrika tovább marginalizálódott.

Magyarország részaránya a világexportban a vizsgált időszakban 0,28%-ról, 0,44%-ra nőtt, ami rendkívül jelentős eredménynek tekinthető.

„Sajátosabb probléma” azonban az, hogy exportunk erőteljes növekedésében elsősorban azok az ipari vámszabadterületeken működő multinacionális vállalatok játszották a meghatározó szerepet, amelyek gazdaságunkban főként 1997-től jelentek meg, s amelyek aránya az elmúlt 5 esztendőben közel megduplázódott, s elérte az összes kivitel 50%-át. Az import erőteljes felfutásához is elsősorban a multinacionálisok járultak hozzá. Mivel a külföldi tulajdonú vállalatok összforgalmuk döntő részét az Európai Unió tagországaival bonyolítják le, kivitelünkben ilyen módon az Unió már több mint 70%-os részarányra tett szert, gépipari exportunknak pedig már több mint 80%-a realizálódik a tagországok piacain. Magyarország jelenleg tehát nagyobb forgalmat bonyolít le az Unió országaival, mint azok egymás között, de ennek oka és magyarázata a multinacionális vállalatok tulajdonosi, valamint árú- és relációs struktúra politikájában keresendő.

Ezért fontos kérdés, hogyan alakul a vámszabad területi tevékenység, ha Magyarország az EU tagja lesz. Vajon ez a vámszabad területi forgalom EU-n belüli vámterületi forgalommal alakul-e, vagy másutt keres szabadterületi lehetőséget?

Ugyancsak a külföldi tőke aktivitásától függ, hogy a vámterületi export is képes lesz-e dinamikusan bővülni. A gépipari export növelésének további lehetőségét elsősorban az adná, ha sikerülne túllépni az alacsony hozzáadott értékű, bér munkaszerű összeszerelésen az elmélyültebb ipari kooperáció felé.

A külkereskedelmi egyenleg szempontjából a jövőben ezért is elsőrendű fontosságú, hogyan alakul a hagyományos magyar agrár-export, – általában is a magyar termékek kivitele – lehet-e piacokat találni agrár- és egyéb termékeink számára?

A 90-es években, a magyar agrárkivitel az EU-ba a kedvezmények ellenére sem tudott érdemben bővülni és most sem igen látszik garancia arra, hogy a csatlakozás után ez a trend megtörik. Úgy tűnik, az EU még hosszú évekig fog az agrár-túltermelés gondjaival küzdeni. A CEFTA országokban sem remélhetünk drasztikusabb piacnyitást és a barter-konstrukciók sem lendíthetnek az agrárkivitelünkön, általában exportunkon, az orosz piacokon sem.

Mindenképpen szükség lenne tehát a magyar gazdasági kapcsolatok fejlődő országok felé való diverzifikálására, a tradicionális kapcsolatok felélesztésére, újak kialakítására.

Magyarország több évtizedes, sőt – egyes országok esetében: Argentína Brazília, Chile – évszázados kereskedelmi kapcsolatokat tart fenn a térség országaival. Már a két világháború közötti időszakban is erőteljes külkereskedelmi mérlegjavító, s tegyük hozzá a pengő konvertibilitásának alapját is adó árucseré alakult ki az említett országokon túlmenően Indiával, Iránnal, Egyiptommal és több arab országgal is, hogy aztán a kapcsolatok a második világháborút követően már 60-70 fejlődő országra is kiterjedjenek. Erőműveket, oxigén és kénsavgyárat, mezőgazdasági gépgyártó sorokat, kikötői portáldarukat, közlekedési berendezéseket, járműveket, kórházakat, gyógyszereket, oktatási berendezéseket, fényforrásokat stb. szállítottunk három Kontinens országaiba, ha a fizetési kondíciókat nem is sikerült mindig számunkra a legelőnyösebben kialakítani. Mind a kivitelünkben, mind a behozatalunkban, 10-15% közötti részarányt képviseltek ezek az országok és a rendszerváltás idején is az exportunk 8,1%-a míg az importunk 10%-a bonyolódott a fejlődő világgal.

Az elmúlt 10 esztendőben a magyar exportban elfoglalt helyük még is 3%-alá esett, importunkban viszont megtartották korábbi részarányaikat. Más megközelítéssel élve azt is mondhatnók, hogy Magyarország külkereskedelmi egyenlegének passzívumához a jelölt időszakban – növekvő mértékben – főként a fejlődő viszonylat járult hozzá és napjainkra már megközelíti a 2 milliárd dollárt. Ez fizetési mérleg hiányunk 60%-t is meghaladja, ami – már ebből a szempontból is – rá kell irányítsa figyelmünket e reláció fontosságára. Történetesen azért is, mivel az ipari vámszabadterületek aránya a fejlődő országokkal folytatott kereskedelmünkben is jelentőssé vált. A fejlődőből származó behozatal a 49%-át, míg a kivitel 45%-át is eléri.

Az egykoron legnagyobb arányt kitevő ún. élvezeti cikkek, élelmiszerek, – kávé, kakaó stb. – gyümölcsök behozatala erőteljesen visszaesett, az 1986. évi 55%-ról 2000-re 11,9%-ra. Különösen 1995-től válik szembetűnővé a csökkenés, mivel ebben az esztendőben a közvetlen import még 40% felett volt. Hasonlóan nagyarányú – 20%-ról 2,5%-ra – visszaesés mutatkozik a nyersanyagok, féltermékek behozatalában, ami nyilván nem e termékek iránti érdeklődés hanyatlását, hanem sokkal inkább a behozatali csatornaváltásokat jelzi. Növekedett viszont a

feldolgozott ipari termékek behozatala, 11,9%-ról, 25,4%-ra, illetve a gépek, gépi berendezések importjának aránya, 4%-ról 60%-ra. Ez utóbbi a legszembetűnőbb változás, mivel ez a hagyományos magyar-fejlődő külkereskedelmi árústruktúra megfordulását jelzi.

A kivitel alakulása lényegében tükörképét adja a behozatali változásoknak, mivel ott az élelmiszerek exportját a 12% körüli állandósulás jellemzi, míg a féltermékek e relációban a korábbi 50%-ról szinte a nullára, 1%-ra estek vissza. De megduplázódott a feldolgozott termékek – 10%-ról 20%-ra –, valamint a gépek és berendezések 27%-ról 65%-ra exportja is.

Az áruszerkezeti módosulásokra leginkább a viszonylati változások adnak magyarázatot. Mind az exportban, mind az importban olyan országok kerültek előtérbe – Szingapúr, Tajvan, Dél-Korea, Mexikó –, amelyek ugyan nem rendelkeztek nagy hagyományokkal az országunkkal folytatott kereskedelmi kapcsolatokban, de világgazdasági értelemben az utóbbi évtizedekben páratlan fejlődésről tettek tanúbizonyságot. Ipari kivitelük világméretben is számottevővé vált és Magyarországon is húzóágazati késztermékelexportőrként, illetve tőkekihelyezőként jelentek meg. Elsősorban szórakoztató elektronikai és számítástechnikai alkatrészeket készíttetnek bér munkában, sőt mexikói célpiacként hagyja el Magyarországot számos autóalkatrész, részegység is. Gyógyszerek, fényforrások, takarmányadalékok, vegyipari gépek, húsféleségek szerepelnek még a kiviteli listákon, de a korábban említett áruféleségeink szétszórtnak, jobbára indirekt csatornákon és csak kis mennyiségben, vagy sehogyan nem jutnak el az egykori fontosabb piacokra.

Unió helyzetünket, versenyképességünket minden bizonnyal növelhetné, ha sikerülne korábbi export-pozícióinkat számos országban visszaszerezni, illetve ha középvállalkozóink állami támogatással, az állam „trade promotion” eszközeivel kiegészítve, új piacokat is nyithatnának. Mindhárom fejlődő kontinensen élnek még hagyományaink illetve vannak tartalékaink. Afrikában pl. Egyiptom, Líbia, Tunisz, Marokkó és Nigéria piaci érdemelnének fokozott figyelmet, míg Ázsiában India, Irán, Kuvait, Libanon, az Emirátusok és Szíria mutattak az elmúlt időkből élénkülő értékesítési lehetőségeket. Latin-Amerikában újabb, erőteljesebb kereskedelmi offenzívát kellene, mert lehetne indítani a brazil és mexikói piacok mellett Argentínában és Chilében és nem utolsósorban a 70-es, 80-as évek magyar–latin-amerikai kapcsolatok egyik hagyományos fókuszában, Peruban és Kolumbiában is.

FORRÁSOK

- Gyakorlati tudnivalók az EU-ról. Kézikönyv kis- és középvállalkozóknak. Gazdasági és Közlekedési Minisztérium, Budapest, 2002.
A Külügyminisztérium 2002-es EU-információs kiadványai.
ITDH Európa füzetek. 2002. évi kiadványok
Miniszterelnöki Hivatal 2002-es EU-információs kiadványok.
Központi Statisztikai Hivatal kiadványai (2001).